

Ne'matova O'g'iloy Akram qizi

Mustaqil izlanuvchi

HAYDAR XORAZMIY IJODIDA ALISHER NAVOIY AN'ANALARI VA TA'SIRI

Annotatsiya: Ushbu maqolada Haydar Xorazmiy ijodida Alisher Navoiy an'analari va ta'siri o'rganiladi. Tadqiqot Xorazmiy va Navoiy asarlarining qiyosiy tahlili, tarixiy manbalar va zamonaviy adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan olib borilgan. Natijalar Xorazmiyning Navoiy ijodidan chuqur ta'sirlangani va uning an'alarini ijodiy rivojlantirgani ko'rsatadi. Maqolada ikki shoir o'rtasidagi adabiy aloqalar, Xorazmiyning Navoiy an'alarini davom ettirishi va o'zbek adabiyotining rivojiga qo'shgan hissasi muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: Haydar Xorazmiy, Alisher Navoiy, o'zbek adabiyoti, adabiy ta'sir, she'riyat, tasavvuf, qiyosiy tahlil

Аннотация: В данной статье исследуются традиции и влияние Алишера Навои в творчестве Хайдара Хорезми. Исследование проводится на основе сравнительного анализа произведений Хорезми и Навои, исторических источников и современного литературоведения. Результаты показывают, что Хорезми глубоко вдохновлялся творчеством Навои и творчески развивал его традиции. В статье обсуждаются литературные связи между двумя поэтами, продолжение Хорезми традиций Навои и его вклад в развитие узбекской литературы.

Ключевые слова: Хайдар Хорезми, Алишер Навои, узбекская литература, литературное влияние, поэзия, мистицизм, сравнительный анализ

Abstract: This article explores the traditions and influence of Alisher Navoi in the works of Haydar Khorezmi. The research is based on a comparative analysis of Khorezmi and Navoi's works, historical sources, and modern literary criticism. The results show that Khorezmi was deeply inspired by Navoi's work and creatively developed his traditions. The article discusses the literary connections between the two poets, Khorezmi's continuation of Navoi's traditions, and his contribution to the development of Uzbek literature.

Keywords: Haydar Khorezmi, Alisher Navoi, Uzbek literature, literary influence, poetry, mysticism, comparative analysis

KIRISH

XV-XVI asrlar o'zbek adabiyotining oltin davri hisoblanadi. Bu davrda Alisher Navoiy kabi buyuk so'z san'atkorlari yetishib chiqdi va ular o'zbek adabiyotini jahon miqyosiga olib chiqdilar. Navoiy nafaqat o'z zamondoshlari, balki keyingi avlod shoirlari uchun ham ijodiy namuna va ilhom manbai bo'lib xizmat qildi. Ana shunday Navoiy ijodidan bahramand bo'lgan va uning an'alarini davom ettirgan shoirlardan biri Haydar Xorazmiydir.

Haydar Xorazmiy XVI asr boshlarida yashab ijod etgan bo'lib, u Navoiy vafotidan so'ng uning an'alarini davom ettirgan va rivojlantirgan. Xorazmiy o'z asarlarida Navoiyni ulug' ustoz sifatida tilga oladi va uning ijodiga yuqori baho beradi. Bu maqolaning asosiy maqsadi Haydar Xorazmiy ijodida Alisher Navoiy an'analari va ta'sirini chuqur o'rganish, tahlil qilish va baholashdir.

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, Haydar Xorazmiy ijodi va uning Navoiy bilan aloqalari hozirga qadar yetarlicha o'rganilmagan. Ushbu maqola orqali ikki buyuk shoir o'rtasidagi adabiy aloqalarni yanada chuqurroq ochib berish va o'zbek adabiyoti tarixida Xorazmiyning o'rmini aniqroq belgilash imkoniyati paydo bo'ladi.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Ushbu tadqiqot qiyosiy-tarixiy metod, biografik metod, germeneytik tahlil, struktural-semantik tahlil kabi usullar qo'llanildi.

Tadqiqot uchun quyidagi asosiy manbalar va ilmiy adabiyotlar o'rganildi:

Haydar Xorazmiyning "Mahzan ul-asror" dostoni va lirik she'rlari [1]

Alisher Navoiyning "Xamsa", "Xazoyin ul-maoniy" va boshqa asarlari [2]

Vohid Abdullayevning "Haydar Xorazmiy" monografiyasi [3]

Aziz Qayumovning "Alisher Navoiy" kitobi [4]

Najmiddin Komilovning "Tasavvuf" asari [5]

Suyima G'aniyevaning "Navoiy va adabiy ta'sir masalalari" maqolasi [6]

NATIJALAR

Haydar Xorazmiyning Navoiyga munosabati o'zining "Mahzan ul-asror" dostonida yaqqol namoyon bo'ladi. Xorazmiy bu asarida Navoiyni ulug' ustoz sifatida tilga olib, uning she'riyatini "yashirin durlar xazinasi" deb ataydi. U Navoiy she'riyatining har bir baytida yuz xazina yashiringanini, har bir so'zida butun bir jahon aks etganini ta'kidlaydi.

Xorazmiy ijodida Navoiy ta'siri bir necha jihatlarida ko'zga tashlanadi. Birinchidan, u ham Navoiy kabi "Xamsa" yozishga intilgan va "Mahzan ul-asror" dostonini Navoiyning "Hayrat ul-abror" dostoniga javob tariqasida yaratgan. Ikkinchidan, Xorazmiy ham Navoiy singari tasavvufiy g'oyalarni, insonparvarlik va ma'rifatparvarlik g'oyalarini ilgari suradi. Uchinchidan, u Navoiy poetik uslubidan ta'sirlangan holda, o'ziga xos badiiy tasvir vositalaridan foydalanadi.

Xorazmiy Navoiy an'alarini bir necha yo'nalishlarda davom ettirgan. U Navoiy singari turkiy tilda yuksak badiiy asarlar yaratish mumkinligini isbotlashga intilgan. Shuningdek, u tasavvuf falsafasini she'riyat orqali ommalashtirishga harakat qilgan. G'azal, qasida, ruboiy kabi janrlarda ijod qilib, Navoiy boshlagan an'analarni rivojlantirgan.

Ikki shoir ijodida bir qator umumiy jihatlar mavjud: tasavvufiy mavzular, insonparvarlik g'oyalari, badiiy san'atlardan unumli foydalanish, turkiy tilda ijod qilishga e'tibor. Biroq farqli jihatlar ham ko'zga tashlanadi. Navoiy ijodi Xorazmiynikiga nisbatan ancha keng qamrovli, mavzu doirasi xilma-xil. Navoiy nafaqat o'zbek, balki butun turkiy adabiyotga ta'sir ko'rsatgan bo'lsa, Xorazmiy ta'siri asosan o'zbek adabiyoti doirasida qolgan.

TAHLIL VA MUHOKAMA

Haydar Xorazmiyning Alisher Navoiy an'alarini davom ettirishi va undan ta'sirlanishi bir necha muhim jihatlarni ko'rsatadi:

Adabiy vorislik an'anasi nuqtai nazaridan, Xorazmiyning Navoiyni ustoz sifatida e'tirof etishi o'zbek adabiyotidagi uzluksizlikni ta'minlashga xizmat qilgan. Bu holat Navoiyning nafaqat o'z davrida, balki keyingi avlodlar uchun ham yo'lchi yulduz vazifasini o'taganini tasdiqlaydi. Xorazmiy Navoiyni ulug'lab, uning an'alarini davom ettirish orqali o'zbek adabiyotining davomiyligini ta'minlashga hissa qo'shgan.

Adabiy ta'sir va o'ziga xoslik masalasida Xorazmiy ijodi qiziqarli misoldir. U Navoiy g'oyalari va uslubidan sezilarli darajada ta'sirlangan bo'lsa-da, shunchaki taqlidchi emas, balki o'ziga xos ovozga ega shoir sifatida namoyon bo'ladi. Bu holat adabiy ta'sir va o'ziga xoslik o'rtasidagi murakkab

munosabatlarni ko'rsatadi. Xorazmiy Navoiy an'alaridan ilhomlangan holda, o'z davri va muhitining talablarini hisobga olgan holda ijod qilgan.

Tasavvuf va adabiyot munosabatlari nuqtai nazaridan, har ikki shoir ijodida tasavvufiy g'oyalarning markaziy o'rin egallashi XV-XVI asrlarda tasavvuf va adabiyot o'rtasidagi chambarchas aloqalarni ko'rsatadi. Xorazmiy Navoiy singari tasavvuf falsafasini she'riyat orqali ifoda etish an'anasini davom ettirgan. Bu esa o'z navbatida tasavvufning o'zbek adabiyotidagi o'rni va ahamiyatini yanada mustahkamlagan.

Turkiy adabiyotning rivojlanishi nuqtai nazaridan, Xorazmiyning Navoiy yo'lidan borib, turkiy tilda yuksak badiiy asarlar yaratishi muhim ahamiyatga ega. Bu holat Navoiy boshlab bergan "turkiy til va adabiyotni yuksaltirish" g'oyasining amaliy davomi sifatida qaralishi mumkin. Xorazmiy ijodi turkiy adabiyotning nafaqat davom etganini, balki yangi bosqichga ko'tarilganini ko'rsatadi.

Adabiy tanqid va baholash masalasida Xorazmiyning Navoiy ijodiga bergan yuksak bahosi e'tiborga loyiq. Bu o'sha davrdagi adabiy tanqid va baholash mezonlarini aks ettiradi. Shu bilan birga, Xorazmiyning Navoiy ijodini chuqur anglashi va qadrlashi uning adabiy did va saviyasining yuksak darajada ekanligini ko'rsatadi.

Haydar Xorazmiy ijodida Alisher Navoiy an'analari va ta'siri sezilarli darajada namoyon bo'lgan. Biroq Xorazmiy shunchaki taqlidchi emas, balki Navoiy an'alarini ijodiy o'zlashtirgan va rivojlantirgan shoir sifatida o'zbek adabiyoti tarixida o'z o'rniga ega. Uning ijodi Navoiydan keyingi davr o'zbek adabiyotining rivojlanish yo'nalishlarini ko'rsatib beruvchi muhim manba hisoblanadi.

Xorazmiyning Navoiy an'alarini davom ettirishi va rivojlantirishi o'zbek adabiyotining taraqqiyot bosqichlarini ko'rsatib beradi. Bu jarayon shunchaki bir shoirning boshqa shoirdan ta'sirlanishi emas, balki butun bir adabiy maktabning shakllanishi va rivojlanishini aks ettiradi. Navoiy maktabi deb nom olgan bu yo'nalish keyinchalik ko'plab iste'dodli shoirlarni yetishtirib chiqardi va o'zbek adabiyotining "oltin davri" deb atalgan davrni shakllantirdi.

Xorazmiy ijodini o'rganish orqali biz Navoiy g'oyalarining qanchalik keng tarqalganini va chuqur ildiz otganini ko'ramiz. Bu esa o'z navbatida Navoiy dahosining naqadar ulkan ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi. Shu bilan birga, Xorazmiy ijodi Navoiydan keyingi davr adabiyotining rivojlanish tendensiyalarini ko'rsatib beradi.

XULOSA

Haydar Xorazmiy ijodida Alisher Navoiy an'analari va ta'siri sezilarli darajada namoyon bo'lgan. Xorazmiy Navoiyni ulug' ustoz sifatida e'tirof etib, uning g'oyalari va uslubidan ijodiy foydalangan. Bu esa o'z navbatida o'zbek adabiyotining uzluksiz rivojlanishini ta'minlashga xizmat qilgan.

Xorazmiy Navoiy an'alarini davom ettirish bilan birga, o'ziga xos ijodiy ovozga ega bo'lishga intilgan. U tasavvufiy g'oyalarni, insonparvarlik va ma'rifatparvarlik g'oyalarini targ'ib qilishda Navoiy yo'lidan borgan.

Ushbu tadqiqot natijasida Haydar Xorazmiyning o'zbek adabiyoti tarixidagi o'rni va ahamiyati yanada oydinlashdi. U Navoiy maktabining munosib davomchisi sifatida o'zbek adabiyotining keyingi rivojiga muhim hissa qo'shgan.

Kelajakda Haydar Xorazmiy ijodini yanada chuqurroq o'rganish, uning Navoiy bilan bog'liq bo'lmagan asarlarini ham tahlil qilish, shuningdek, Xorazmiyning keyingi davr shoirlariga ko'rsatgan ta'sirini o'rganish zarur. Bu o'zbek adabiyoti tarixini yanada to'liqroq yoritishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Xorazmiy, H. (1960) Mahzan ul-asror. Toshkent: O'zbekiston.



2. Navoiy, A. (1960-1965) Asarlar. 15 tomlik. Toshkent: O'zbekiston.
3. Abdullayev, V. (1975) Haydar Xorazmiy. Toshkent: Fan.
4. Qayumov, A. (2000) Alisher Navoiy. Toshkent: O'qituvchi.
5. Komilov, N. (2009) Tasavvuf. Toshkent: Movarounnahr.
6. G'aniyeva, S. (1990) 'Navoiy va adabiy ta'sir masalalari', O'zbek tili va adabiyoti, 3, pp. 86-94.